

assensu rebus fidei exhibito, qui cum praecipue dependeat a gratia Dei intrinsicus mentem illuminanti et cor movente, potest esse et est major quocumque assensu certitudini naturali praestito seu ex motivis naturalibus orto.

37. Certitudo, prout est mentis affectio, *subjectiva* dicitur; *objectiva* autem prout ad rem ipsam vel propositionem refertur; fieri tamen potest, ut intima mentis persuasio habeatur, quin *objectiva* veritas adsit; unde certitudo, licet sub diverso respectu, cum errore sociatur; et hinc etiam inferitur necessitas regulae cujusdam, ad quam judicia nostra exigamus, ut *subjectivam* et *objectivam* certitudinem assequamur. Quia vero certitudo et falsitas vel error se destruunt, nemo existimet nos hic loqui de certitudine vera quae cum errore societur: vera enim certitudo nequit haberi, nisi sit simul *subjectiva* et *intrinsicae* vel *extrinsicae* *objectiva* atque *realis*; nam cum certitudo sit mentis affectio seu modus cognoscendi, quo mens firmiter adhaeret rei cognitae, proprie loquendo non invenitur in objecto, et proinde haec *objectiva* certitudinis denominatio indicat tantum quod objectum debeat in se ita esse sicut cognoscitur, ut ope certitudinis veritatem assequamur. Similiter certitudo solum *subjectivae* spectata non innuit nisi affectionem mentis seu potius meram persuasionem internam, quod res ita sit, ac proinde cum mera apparentia de rei veritate consistere potest, seu apparentem dumtaxat certitudinem indicare.

ARTICULUS II.

DE VERI FONTIBUS

ET IN SPECIE DE GENERALI NORMA JUDICIORUM NOSTRORUM.

38. *Criterion*, *regula*, vel *norma*, qua de veritate aut falsitate omnium judiciorum nostrorum pronunciamus, et ad quam velut ultimum motivum omnis nostra naturalis reducitur certitudo, seu potius quae prohibet ne certitudinem per media naturalia acquisitam prudenter respicere valeamus, distinguenda est a *fontibus veri*, qui sunt regulae partiales, a quibus pro rerum diversitate, diversa judicia eorumque certitudo hauritur. Illa, sicut et rationalitas nostra, unica est; isti, quatuor, nimirum *sensus intimus*, *ratio*, *sensus externi*, *auctoritas*, de quibus in sequentibus; nunc de generali tessera veritatis.

In *evidentia*, juxta communioem et verioem philosopho-

rum doctrinam, generalem hanc veritatis normam reponeamus; prius tamen, ut difficultatibus aditus praecludatur, evidentiam in concreto (1) spectando, nihil aliud esse dicimus nisi *naturalem rationis nostrae dispositionem, qua fit, ut positis quibusdam adjunctis (seu dato quod media naturalia certitudinis rite adhibuerimus), ad sic et non aliter judicandum cogamur, nisi ipsi rationalitati nuncium remittere velimus.* Eam antiquiores *naturale rationis lumen* vocabant. Porro sic spectata differt et a claritate ac certitudine, quae sunt dumtaxat effectus partiales illius naturalis dispositionis; et ab ipsa *anima rationali*, seu *ratione in concreto*, ejusque *activitate*, cum haec possint dici et sint *principium reale* vel *efficiens* nostrarum cognitionum, minime

(1) Ut clarius pateant quae inferius de evidentia dicemus, adverte modum quo eam concipimus esse realem in concreto, quatenus spectamus eam in causa seu in hujusmodi naturali nostrae rationalitatis conformatione, quae inducendo rationalem *convictionem* de certitudine reddit impossibilem scepticismum, non permittendo prudenter resilire a certitudine hausta ope diversorum mediorum naturalium; unde evidentia est ultimum complementum ac velut sigillum naturalis certitudinis: certitudo proinde in hoc tantum, seu partialiter, ab evidentia pendet, estque ejus effectus, non secus ac claritas seu perspicuitas quarundam cognitionum, quae pariter, quando adest, oritur directe ex motivis naturalibus et dumtaxat quoad sui realitatem et firmitatem ab evidentia pendet, estque quoad hoc ejus partialis effectus. Hinc colliges, evidentiam nostram in actu consideratam, consistere in reflexa rationali coactione, seu melius *convictione* italice (*convincimento*) de realitate certitudinis acquisitae quam (*convictionem* certe non experimur, licet evidentiam in causa, seu naturali dispositione habeamus, nisi reflectendo ad nos et adjuncta in quibus versamur): ideoque sententia haec nostra differt tam a doctrina eorum, qui evidentiam indiscriminatim et veluti in abstracto considerantes, eam reponunt in quadam *claritate* seu perspicuitate mentis vel principiorum et rerum, quod utique non est considerare eam tamquam generale et ultimum certitudinis motivum, de quo non debet posse quaeri, utrum mens illud recte nec ne apprehendat; quam eorum, qui eam sumunt pro ipsa *clara cognitione* vel pro *intuito, rationalis*, quae inter ideas habetur, unde ipsam cognitionem vel intuitum pro motivo propriae certitudinis ponunt; quod pariter in nostra sententia non accidit, cum naturalis nostrae rationalitatis dispositio seu conformatio et hujus effectus sive actualis coactio, utpote modus, ab ipsa ratione ejusque actuali cognitione distinguatur.

autem *ultimum motivum* certitudinis earum. Praeterea claritas sive perspicuitas quasdam tantum nostras cognitiones comitatur, estque potius *terminus* ad quem in his cognitionibus animus pertingit, nec revera proprio sensu in rebus vel propositionibus invenitur. Certitudo autem directe dimanans a mediis naturalibus diversis pro diversitate objectorum cognitionis nostrae, debet necessario differre ab eo, quod impedit, ne quaecumque certitudinem naturalem prudenter respuere valeamus. Insuper claritas mentis potest esse vera vel apparens, fatentibus ipsis adversariis, diversa quoque in diversis hominibus; at necessitas orta ex naturali rationalitatis dispositione aut habetur aut non habetur; eademque debet esse in cunctis hominibus utpote ratione praeditis. Hinc vero manifestissime etiam apparet, quomodo anima rationalis seu ratio in concreto non sit norma sui ipsius, *saltem* sub eodem respectu; cum supradicta naturalis nostrae rationalitatis *dispositio* sit distincta ab ipsa ratione.

39. Evidentia in se unica est, ut patet ex nuper dictis, sed pro diversitate naturalium motivorum certitudinis quae comitatur, varias denominationes acquirit. Dicitur itaque evidentia 1° *immediata*, quando ex ipsa terminorum consideratione, nulla adhibita probatione, cogimur ad tribuendum aut removendum praedicatum a subjecto; e. g. *Totum est majus sua parte, cogito, etc.* 2° *mediata* evidentia audit, dum vi legitimae demonstrationis vel alterius adminiculi cogimur ad agnoscendam convenientiam aut pugnam inter subjectum et praedicatum; e. g. *anima est spiritualis*; 3° *intrinseca* evidentia vocatur, si rationes ex ipsa rei natura depromptae ad tale iudicium ponendum impellant; *extrinseca* vero e contra, nempe si motivis extrinsecis ad ita sentiendum cogamur, e. g. *Existit Byzantium*. Dicitur quoque, pro ratione certitudinis, evidentia *metaphysica, physica et moralis*. Hae tamen evidetiae species fere omnes reciprocantur (1). Interim sit.

(1) Et sane propositio illa, *totum est majus sua parte*, est non solum *immediate*, sed etiam simul *metaphysice*, et *intrinsece* evidens, cum ex ipsa subjecti natura praedicatum eidem conveniat et non convenire absolute repugnet. In altero exemplo, ut patet, *mediata* evidentia cum *metaphysica* et *intrinseca* invenitur sociata. In tertio exemplo nos, qui existentiam Byzantii ope humanae auctoritatis cognoscimus, habemus de hoc evidentiam *extrinsecam* et simul *moraalem*; qui autem civitatem illam propriis ocu-

PROPOSITIO

Evidentia in concreto accepta, recte statuitur pro generali et ultimo motivo, quod prohibet ne a certitudine mediorum naturalium in omnibus nostris cognitionibus naturalibus prudenter resiliere valeamus.

40. Assertio haec probari nec potest nec debet, sed simplici declaratione, et praesertim difficultatum salutione satis superque innotescit: non enim hic est quaestio cum scepticis, de quibus quid sit sentiendum superius (n° 34) innuimus, sed cum philosophis, qui admissis mediis naturalibus ad aliquid certo cognoscendum, inquirunt quodnam sit illud ultimum motivum, quod prohibet mentem nostram in omnibus naturalibus iudiciis, ne certitudinem haustam prudenter respuat; an scilicet tale motivum sit ratio universalis, et auctoritas humana seu consensus communis? An vero quaedam naturalis rationalitatis nostrae dispositio, seu contemptatio? Omnium itaque, qui de hoc motivo statuendo disputant, iudicio, homo vi rationalis suae naturae in certam veri cognitionem tendit. Debet igitur habere tale ultimum motivum seu regulam, quae intellectum ad assensum invincibiliter cogat, quae sit ipsi immediate applicata et probatione non egeat; sit clara in re cognita, id est, per se se manifestans; ad omnia iudicia sese extendat. Hisce proprietatibus gaudere evidentiam superius definitam in comperto est. Nam per hanc naturalem rationis nostrae dispositionem, positis debitis requisitis, etiam inviti ad assensum veritati cognitae praebendum inclinamur; ipsa est immediate animo applicata, seu potius cum illo quodammodo identificata, ac proinde non eget probatione, qua constet nos eam recte apprehendisse. Quod vero sit clara in re cognita et ad omnia iudicia se extendat, ex diversis fontibus veri, diversisque motivis particularibus quae comitatur et quibus inducimur ad sic et non aliter iudicandum, in variis rerum et circumstantiarum adjunctis constituti, manifeste colligitur. Tandem quicumque animi nostri naturalem hanc constitutionem inspiciat, intelliget profecto, nihil posse esse magis certum, quam quod ita firmiter apprehendimus, ut de opposito vel minimum dubi-

lis intuerentur, haberent *immediatam* simulque *physicam* evidentiam.

tando, ipsi rationalitati nostrae valedicere debeamus (1). Sic certi sumus nos existere, bis duo praebere quatuor, &c. Videamus nunc quid adversus hanc doctrinam opponi soleat.

41. Opponunt 1° Evidentia non est ultimum ac generale veritatis motivum. Etenim 1° veritas rerum penderet ab evidentia, quod est falsum; omne enim hoc ipso quod est, verum est. 2° Quidquid certum est evidens esset, cum tamen quaedam maxime obscura, ut sunt fidei nostrae mysteria, pro certis habeamus, quin sint evidentia; ergo, &c.

Respondeo, *Nego ant.* Ad primam probationem, *Dist. maj.* Veritas rerum penderet ab evidentia, relate ad cognitionem, *conc.* in se, *neg. maj.* et *Dist. min.* falsum est veritatem in se spectatam, seu metaphysicam seu physicam pendere ab evidentia, *conc.* veritatem logicam, et praesertim quoad certam illius cognitionem *neg. min.* Ejus probationem pariter *Dist.* Omne enim, &c. verum est physice vel metaphysice, *con.* logice, *neg.* Distinctionis ratio ex differentia veritatis logicae et metaphysicae desumatur. Etenim veritas metaphysica a nostra cognitione non pendet, cum quaelibet res per suas proprietates sit id quod est, et ut talis cognosci possit; nos vero non cognoscimus aliquid nisi per ideas quas de ipso habemus, et per motiva inducentia animum ad sic et non aliter apprehendendum: hinc veritas non in se sed quoad certam cognitionem pendet ab evidentia tamquam ultimo motivo. Atque inde patet, quantum juvet *certitudinem* a *veritate* apprime distinguere, quod tamen nonnulli etiam philosophi turpiter confundunt.

Ad 2^m *Dist.* Quidquid certum est, evidens esset aliqua ratione, nempe intrinsece, vel extrinsece, immediate vel mediate, seu evidentia pro naturali rationalitatis nostrae dispo-

(1) De singulis mediis naturalibus, sensu intimo, sensibus externis, auctoritate, &c. cur ope ipsorum non decipiamur, reddi potest, ut ex infra dicendis patebit, ratio unicuique eorum propria: verum quaerenti, cur hasce omnes rationes respuere, et de omnibus nostris cognitionibus aequè dubitare nequeamus, non aliud certe rationabiliter responderi poterit, nisi quod mentem seu rationem nostram ita naturaliter comparatam seu dispositam habeamus, ut si in illis adjunctis de rei veritate dubitare vellemus, ipsi nostrae rationalitati nuncium remittere cogeremur. Atque hinc manifestum fit quomodo haec evidentia nostra tamquam ultimum motivum sive complementum naturalis certitudinis ad omnia particularia criteria sese extendat, et quomodo ista ad eam reducantur.

sitione accepta, *conc.* semper eadem ratione vel accepta pro claritate, *nego.* Per evidentiam non intelligimus claritatem quamdam (n. 38) in mente nostra vel in rebus ipsis; unde res etiam in se obscurae dici possunt evidenter certae quotiescumque talia motiva eas comitantur, ut animus ad sic et non aliter judicandum saltem moraliter cogatur, omnisque erroris et dubii de opposito periculum excludatur. Verum quidem est quod in iis, quae sunt intrinsece evidentia, non tantum scimus rem ita esse, sed etiam clare intelligimus cur ita sit; ast hoc in multis rebus haberi nequit, nec est necesse; nam ad certitudinem gignendam sufficiunt rationes etiam extrinsecae assensum extorquentes, sicut accidit circa plures quoque naturales veritates et circa fidei nostrae mysteria, ad quae admittenda non *physice* sed *moraliter*, scilicet *si prudenter agere velimus*, cogimur per extrinseca credibilitatis motiva quae moralem proprie dictam certitudinem praebent, suadentque quidem rem ita esse, obscuritatem tamen intrinsecam non minuunt. Ex quo etiam aliquatenus colligitur, quomodo actus fidei sit liber et remaneat sub imperio voluntatis, quamvis intellectus assensum prudenter cohibere non valeat; illi namque, qui rebus fidei sufficienter propositis, assensum non praebent, certissime imprudenter agunt. Tandem si per *certum* (ut nonnulli confundunt) intelligatur *verum*, responsum datum ad 1^m difficultatem valebit etiam ad 2^m.

Urgent. Evidentia nequit reddere nos certos de objectiva rerum veritate, cum sit animi affectio vel dispositio, et inter hanc et objecta eorumque proprietates nullus habeatur nexus.

Resp. *Dist. ant.* Nequit reddere, &c. directe, *conc.*; reflexe, *nego.* et *Dist.* probationem: Inter hanc, &c. nullus nexus absolute necessarius, *conc.* vel *transeat*; hypothetice necessarius *nego.* Evidentia et etiam certitudo *formaliter* et *subjective* spectata, est quidem aliqua dispositio vel affectio simplex animi nostri; verum ex hoc sequitur tantum, non posse nos ex evidentia nostra directe inferre objectivam rei veritatem, cum non habeatur nexus absolute necessarius, non autem reflexe ad diversa media, seu particulares veri fontes; tunc enim,posito quod legitime e. g. sensus nostri applicati fuerint ad considerationem alicujus objecti, inter evidentiam et objectivam rei veritatem aderit nexus hypothetice necessarius; hinc *reflexe* objectiva etiam aderit certitudo. Innuimus transmitti posse probationem relate ad nexum absolute necessarium: quia hic licet adsit, quando judicamus de prin-

cipiis a priori, tunc tamen fit quaestio de sola idearum relatione, praescindendo ab existentia rerum.

42. Opp. II° Evidentia non inservit ad lites circa veritatis assecutionem dirimendas; ergo non est generalis, etc. Etenim 1° Amentes, furiosi, etc. putant se evidenter cognoscere plura, quae non sunt. 2° Qui errores defendunt, dicunt se a ratione impelli ad sic judicandum, aequae ac illi qui verum propugnant. 3° Plura putamus evidenter cognoscere, quae deinde falsa fuisse deprehendimus.

Resp. *Nego. ant.* Ad primum dico, cum amentibus et furiosis non disputamus, neque modum inquirimus, quo eos de falsitate et delirio convincamus; dantur enim signa indubia, quibus hi a recta ratione utentibus discriminantur.

Ad 2^m, et 3^m, *Dist.* Et ista eveniunt in cognitionibus quae sunt immediate evidentes, *nego*; in aliis *subdist.* quando rationes non perpendimus, vel studio et amore partium ducimur, *conc.* secus *nego*. Circa cognitiones, quae sunt immediate evidentes, e. g. *Totum est sua parte majus, etc.*, nemo unquam erravit, neque est periculum quod de iis quaestio exurgat. Relate vero ad alia, quae recta ratiocinatione aliisque mediis comparantur, attentio est adhibenda, rationes perpendendae, praesudicia derelinquenda; quod si hisce non obstantibus, aliquis in suo errore obfirmatus persistat, seipsum extra numerum rationabiliter agentium ponit, quin opus sit ut quaeramus regulam aliquam, quae sit velut tribunal publicum, poenam in contradicentes decernens. Praeterea qui errores defendunt poterunt quidem mala fide dicere, se a ratione impelli ad sic judicandum; at veram rationalitatis coactionem non experiuntur, neque proinde fides ipsis adhibenda est, dum rationes ostendunt contrarium verum esse. Hinc tantum inferes, quod bona et sincera voluntas plurimum influat in veritatis rectam inquisitionem, unde etiam haec non sine causa *philosophia* seu *amor sapientiae* dicta est. Similiter iisdumtaxat, qui evidentiam in claritate mentis reponunt, accedere potest, ut falsa fuisse deinceps deprehendant, quae prius evidenter cognita putabantur.

Urgent. Evidentia haec, cum consistat in individuali nostra ratione innumeris erroribus occasionem praebet; 1° quia ratio nostra finita et essentialiter limitata, essentialiter fallibi-

lis est (1). 2° Quia cum veritas sit quid commune (2) velut haereditas, toti generi humano, regulam generalem veri non individualis, sed universalis ratio omnium hominum constituet. 3° Quia certius esse debet, omnes vel plures homines non errare, quam unum. 4° Quia sequeretur generaliter verum esse dictum Cartesii: *Quidquid in idea clara et distincta continetur, id verum est*; vel illud aliud: *Quidquid ratio alicujus hominis evidenter cognoscit, id verum est*. 5° Quia, cum certitudo sit ratio veritatis, seu *illius quod est* et vita entis rationalis, sequeretur, hominem habere *rationem* sui, et *principium* vitae suae in semetipso, seu esse *causam* suimetipsum (3); quod profecto absurdum.

Resp. *Nego. ant.* Ad 1^m *Conc. ant. Dist. cons.* Est essentialiter fallibilis in iis, quae sunt supra captum ejus, *conc.* in aliis, *subdist.* quatenus, non adhibitis mediis necessariis, possit errare, *conc.* quatenus in omnibus actu erret, *nego*; et distinctio per se patet. Nec valet paritas, quae duci solet a ratione divina infinita, cui competit esse in omnibus infallibilem; nam ex quo ratio nostra sit limitata, non est *non ratio* seu nihil; ergo aliquid debet certo cognoscere. Tandem, qui ita ratiocinantur, directe ad scepticismum universalem homines ducunt; si enim ratio individualis *essentialiter* in omnibus decipitur, etiam ratio universalis (si unquam existeret) in omnibus deciperetur; nam essentia per collectionem non mutatur: ergo nulla haberetur certitudo, etiam pro universo genere humano. Insuper quodvis individuum essentialiter errans, errabit quoque in ipsa perceptione iudicii illius universalis: ergo et de hac ipsa perceptione dubitabit.

Ad 2^m, *Dist. ant.* Veritas est quid commune, etc. ita ut sit etiam unicuique proprium, *conc.* secus *nego*, et *nego* consequens. Quia porro hic non agitur de veritate in se, sed de certa ejusdem cognitione, et certa plurium aut pauciorum veritatum cognitio pro hominum diversa conditione differt; patet eam non posse dici haereditatem generis humani, nisi forte hoc sensu, quod nullus possit esse homo ratione utens, qui aliquid certo non cognoscat, non vero nullam posse es-

(1) Hoc et subsequencia scepticorum sophismata, hac nostra aetate acriter promovit cum quibusdam suis asseclis D. De La Mennais *Essai sur l'indifférence etc.* praesertim Tom. 2 Vide in primis pag. 25. *Quatrième édition.*

(2) *Ibidem* pag. 128 et alias.

(3) *Ibidem* pag. 2. 44 in nota: similiter pag. 106. 108.

se certam cognitionem, quae non sit omnibus manifesta: Veritas autem in se ita est quid commune omnibus, ut non excludat proprietatem individualement, cum quivis homo hoc ipso quod sit rationalis, habeat jus cognoscendi aliquam veritatem: quin si hoc jus non supponeretur, neque commune hominum iudicium, utpote coalescens ex iudiciis individualium, eogauderet. Ergo non ratio ista universalis individualis, modo jam explicato, erit generalis norma certitudinis, praesertim quod et dentur veritates, quae ideo ab omnibus admittuntur, quia sunt certae, non autem ideo certae quia admittuntur, et eas quoque quae communi hominum iudicio probantur ideo tamquam certas habemus, quia dispositio naturae rationalis uniuscujusque, quae eadem est in omnibus, invincibiliter cogit ad commune iudicium hominum circa propria objecta, pro sufficienti motivo habendum.

Ad 3^m, *Dist. ant.* Certius debet esse, etc. non positus iisdem adjunctis, *conc.* vel *transeat*; positus iisdem adjunctis, *nego*. Si supponas omnes vel plures homines ferre iudicium circa veritatem, quae non excedit captum eorum, et nullam esse rationem eos in errorem impellentem, unum vero hominem non ita; tunc profecto certius esset illorum quam istius iudicium. Si autem contra, eadem conditiones in utroque obtineant casu, sicut repugnabit omnes vel plures recte ratione utentes in errorem impelli, ita etiam et unum; quia ratio neminem per se in errorem inducit. Verum quidem est, quod iudicium omnium vel plurium difficilius possit esse destitutum supradictis adjunctis, quam unius; attamen quia et potest esse et fuit revera quandoque erroneum e. g. circa polytheismum, nisi supponamus rationem individualement saltem in hoc non errare, quod sciat distinguere praesentiam a defectu earum conditionum, jam omnis certitudo periret. Diximus praeterea, *transeat*: nam dato etiam, quod iudicium omnium vel plurium sit quandoque praefendum iudicio individuali, tamen et hoc non fit praecise ratione multitudinis, et consensus ista communis ad plures cognitiones certas e. g. ad facta quaedam naturalia vel miraculosa applicari nequit absque absurditate; et semper requireretur aliud medium distinguendi consensionem veram a falsa; non potest itaque statui pro generali veritatis regula.

Si quis vero adderet: ergo hac ratione 1° suadet hominibus pertinacia proprii iudicii et opinionis et datur occasio transeundi ad spiritum privatum haereticorum; 2° in collisione iudicii particularis cum universali consensione, ignotum

erit quis sit iudex, et pro quo stet veritas; respondeo in primis: adhaerere firmiter proprio iudicio, quando est rectum et a rationis dictamine provenit, non est aliquid mali, neque per hoc datur occasio falsi principii haereticorum in eo positi, quod vellent juxta individualement uniuscujusque persuasionem iudicare de rebus fidei et de iis, quae ad infallibile Ecclesiae tribunal pertinent. Deinde ad 2^m negamus suppositum, posse fieri collisionem supra dictam, quando agitur de iudicio in mediis a natura datis fundato, et a necessitate rationalitatis nostrae ad sic et non aliter iudicandum impellentis proveniente; nam rationalis natura eadem est in omnibus: si vero non esset tale iudicium, patet responsio tum ex dictis superius (ad 2^m et 3^m), tum ex eo, quod in iudiciis seu quaestionibus, ut vocant, opinabilibus, rationes seu fundamenta opinionis ipsius, earumque soliditas sunt ea, quae determinant (secluso semper aestu cupiditatum, et supposito veritatis amore) pro quo stet veritas.

Ad 4^m *Dist.* utrumque: sequeretur verum esse, etc. positus debitis requisitis, *conc.* secus *nego*. Expressiones allatae pravum sensum possunt habere, quasi omne quod subjective verum est, etiam tale necessario objective esset, vel nihil aliud requiri ad certitudinem, nisi simplicem rationis nostrae persuasionem. Hae absurditates itaque removeantur, et expressiones illae poterunt admitti. Praeterea nos nullius philosophi suscipimus vindicias, nec evidentiam constituimus in idearum claritate, nec eam spectamus tamquam splendorem quemdam mentis aut propositionem aliquam perspicuam, quae caeteris illuminandis inserviat; unde non potest contra nos ullam vim habere disputatio stulti cujusdam cum philosopho cartesiano, quae et inepta et absona prorsus in se est, et ad invidiam dumtaxat ciendam ab auctore, (heu! nimis noto, adfertur (1)).

Ad 5^m dicimus, misellum et hoc Dⁿⁱ De La Mennais sophisma corruere vel ex sola distinctione inter *rationem* seu motivum et *causam*; et ex eo quod aliud sit habere *in se*, aliud *a se* principium vitae vel sibimetipsi vitam tribuere; in hoc tantum casu homo esset causa sui ipsius; quin etiam ex principiis adversarii possumus contra eum sic arguere: si certa veritatis cognitio sit vita hominis,

(1) *Défense de l'Essai sur l'indifférence en matière de Religion Préface.*

quatenus rationalis, jam cum vita necessario et essentialiter sita sit in aliqua proprietate intrinseca *viventis*, quam debet habere ex propria constitutione sive *in se*, licet non necessario *a se* (nemo enim naturaliter vivere potest vita alterius sicut nec comedere ore alieno, sed proprio) sequitur; vitam quoque rationalem hominis ac proinde certam alicujus veritatis cognitionem, debere fundari in aliqua intrinseca ipsius rationalitatis contemperatione seu constitutione, neque posse hominem omni prorsus principio certitudinis ex se destitutum (sicut vellet adversarius), vivere vitam rationalem, certitudine consensionis vel auctoritatis universalis. Quomodo praeterea homo poterit agnoscere, vitam suam rationalem a communi et universali consensu derivandam esse, si ex se neque certus est de propria existentia, sicut impudenter contendit idem auctor pluribus in locis (1)?

43. Opp. III. Evidentiam nos non decipere ex alio deducitur; ergo non est prima veritatis regula. 1° quia ab attentione, reflexione, aliisque adjunctis ejus veracitas pendet; 2° a principio contradictionis, cujus veritate non supposita, etiam quod evidens est poterit esse falsum; 3° a veracitate Dei nos decipere nolentis. Ipse enim est prima veritas, a quo omnis alia certitudinem mutuatur.

Resp. *Nego ant.* Ad 1^m probationem dico: attentio, reflexio et adjunctorum consideratio, utrum videlicet iudicium ex naturali fonte et cum debitis requisitis ponatur, sunt actus necessarii ad quamcumque prudentem operationem, non vero formalis ratio et motivum ultimum certitudinis nostrorum iudiciorum.

Ad 2^m *Neg. ant.* et *Dist.* rationem additam: cujus veritate non supposita, etc. poterit esse falsum *de consequenti*, *conc. a priori*, quasi vis certitudinis ab illo principio desumatur, *nego*. Supposito vel semel tantum, quod principium contradictionis sit vel possit esse falsum, *consequenter* dici etiam poterit, quamcumque aliam vel maxime evidentem cognitionem posse esse falsam, ac proinde quod est evidenter certum posse esse evidenter falsum; sed non *a priori*, quasi evidentia in sua firmitate ab hoc principio dependeat: non est enim veluti quaedam propositio,

(1) *Essai sur l'indifférent, en matière de Relig.* tom. 2. pag. 15. 22. 44. 76. 123. etc. editionis quartae. Vide *Disquisit. histor. philosoph. systemat.* cap. 8. §. 7. cl. Bonelli.

quae per alias probetur, sed naturalis animi nostri rationalis dispositio, quae dum in actum exit, assensum extorquet, prohibetque a certitudine prudenter resilire.

Ad 3^m *Dist. ant.* A veracitate Dei etc. directe, *nego*; reflexe, *transeat. Dist.* quod additur, ipse enim est prima veritas ratione originis et in se, *conc.*, ratione motivi formalis et relate ad nos, *nego*. Eodem modo distinguitur quod ultimo loco ponitur. Quando exposuimus characteres et notas, quae suadent evidentiam pro generali veri regula statuendam esse, praescindimus a veracitate Dei; ergo evidentiam nos non decipere ex veracitate divina non desumitur. Nisi supponatur naturam nostram ita comparatam esse ut aliquid certo cognoscat, jam de omnibus prorsus dubitandum erit; ergo etiam de hoc, num Deus nos continue non decipiat. Hinc licet reflexe inferamus, quod repugnet Deum ita nos constituisse ut continue erremus, hoc non fit, nisi quia lumen naturale rationis respuit conceptum Dei mendacis. Ex quo colligitur, Deum esse quidem primam veritatem in se et ratione originis, quatenus omnis realitas aliqua ratione est ab ipso sive in ipso suum esse agnoscit, non tamen primam veritatem, quae sit ratio formalis nostrae certitudinis in cognitionibus naturalibus. Non itaque omnis veritas mutuatur quoad cognitionem certitudinem a veritate, ut dicunt, *prima in essendo*, sed *prima in ordine cognitionis*.

Neque dicas, non supposito quod Deus nos decipere nolit, de cognitionibus etiam maxime evidentibus dubitare licebit. Etenim respondeo, licebit imprudenter et pervertendo ordinem omnium cognitionum naturalium, *conc. secus nego*. Si quis principiis naturalibus non steterit, necessario de omnibus dubitabit et in absolutum scepticismum labetur; quo cum pervenerit, cave ne, veluti lethali somno correptum, excitare contendas. Sed age ne, quaeso, tunc rationabiliter? Poterit ne cum ipso de aliqua re disputatio iniri? Verum haec sunt indigna homine ratione utenti. Caeteras difficultates contra ultimum motivum certitudinis nostrae, utpote, communes cum illis, quibus Sceptici media particularia certitudinis impugnant, in his quae sequuntur invenies.